

Toplumsal Cinsiyet ve Din Konulu Tezlerin Haritalanması: Bibliyometrik İnceleme

Ali Alp¹

Nalan Işık²

Özet

Toplumsal cinsiyet kavramı özellikle son yıllarda akademik literatürde birçok çalışmaya konu olmuştur. Kültür, gelenek, din, ekonomi, sosyolojik yapı gibi faktörler toplumsal cinsiyetin oluşumu üzerinde etkilidir. Dinlerin insanlara bir zihniyet kazandırarak toplumsal cinsiyeti belirleyen unsurlar arasında kabul edilmektedir. Bu çerçevede çalışmanın amacı, toplumsal cinsiyet ve din konularında yazılmış olan tezlerin incelenerek genel araştırma eğilimlerinin ve çalışmalara dair niceliksel bilgilerin elde edilmesi amaçlanmıştır. 2007-2023 yılları arasında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yayınlanmış 22 tez çalışmaya konu olmuştur. Bildiğimiz kadarıyla ulusal literatürde yer alan çalışmalar arasında toplumsal cinsiyet ve din konusunun bibliyometrik analizle incelenmesi açısından ilk çalışma örneklerinden olması önemlidir. Araştırma sonuçlarında tezlerin çoğunluğunun yüksek lisans tezlerinin (17) oluşturduğu tespit edilmiştir. 16 tezde nitel araştırma yöntemi kullanılırken üç tezde nicel, iki tezde de karma yöntemle başvurulmuştur. 22 tezin 18 tanesinde erkek akademik danışman görev alırken üç tezde kadın akademik danışman görev almıştır. Tez çalışmasını yürüten araştırmacıların ise dördü erkek, 17'si kadın araştırmacıdan oluşmuştur. Ayrıca tez yazarlarının konuya ilişkin görüş ve önerileri de tartışılmıştır.

1 Yüksek lisans öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, alp_ali1996@hotmail.com, 000-0002-0627-5086

2 Doçent Doktor, Gaziantep Üniversitesi, isiknalan@hotmail.com, 0000-0002-3072-649X

GİRİŞ

Psikiyatr R. Stoller (1968) tarafından yazılan "Sex and Gender: The Development of Masculinity and Femininity"³ isimli kitabında toplumsal cinsiyet kavramına yer verilmiştir. Kavram, biyolojik cinsiyet farklarını oluşturan doğuştan getirilen özelliklerin dışında kadın ve erkek rollerinin toplumsal kabullerle belirlenmiş yönüne işaret etmektedir. Sosyolog A. Oakley(1972) de çalışmasında kadınların ezilmişliğinde biyolojik cinsiyetin belirleyici olmadığını ifade etmiştir. Toplumsal cinsiyeti "*bir toplumda kadınlar ve erkekler için kültür, gelenekler, eğitim, din ve diğer kurumlar tarafından uygun görülen toplumsal roller ve sorumluluklar, davranışlar, konumlar, beklentiler, güç ve ayrıcalıklar, hak ve fırsatlar olarak*" tanımlamıştır. Bu tarihten itibaren toplumsal cinsiyet çalışmaları, sosyoloji, antropoloji, psikoloji ve kültürel çalışmalar gibi birçok disiplinle kesişerek devam etmiştir. M. Foucault'nun (1976) güç ve cinsellik üzerine yazdıkları, J. Butler 'ın (1997) performatif cinsiyet teorisi ve R. Cornell'in (2005) eril hegemonya çalışmaları, toplumsal cinsiyetin nasıl yapılandığını, nasıl yaşandığını ve nasıl değiştirilebileceğini anlamaya katkıda bulunmuştur.

Toplumsal normlara göre inşa edilmiş olan kadın ve erkeğe ait davranışların, rollerin bütününe ifade eden toplumsal cinsiyet kavramına göre cinsiyetlerin toplumda farklı algılanmasının sebebi doğuştan getirilen özellikler değildir. (Kiraz, 2021:13). Biyolojik cinsiyetin doğal, sabit olan yapısına karşın toplumsal cinsiyet, kültüre, tarihsel sürece, dini değerlere, aile yapısına, ekonomik şartlara, siyasi ve coğrafi faktörlere göre şekillenen bir yapıya sahiptir (Davarcı, 2021:24). Toplumsal cinsiyetin sosyal ve kültürel bir inşa olduğunu göz önünde bulundurulduğunda dini öğretiler ve pratiklerin bu inşadaki rolü büyük bir önem taşımaktadır. Dinler, insan yaşamını etkileyici gücü olan kurallara sahip bir olgudur (Karakaya, 2018:49) ve özellikle biyolojik farklılıklardan yola çıkarak toplumda cinsiyet kimlikleri ve rollerindeki farklılıkları pekiştirmektedir (Gürkan, 2021:211-213). Aynı zamanda bu rollerin ve eşitsizliklerin yeniden tanımlanması ve dönüştürülmesi için de bir alan sunabilmektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet ve din arasındaki ilişki, karmaşık ve çok yönlüdür (Peşkersoy, 2021:7).

Toplumsal cinsiyet ve din ilişkisi araştıran çalışmalar, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kimliklerinin anlaşılmasına, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik politikaların geliştirilmesine, toplumsal cinsiyet dinamiklerinin anlaşılmasına yardımcı olur. Ahmed (1992), İslam'da kadın ve toplumsal cinsiyet rollerinin

3 R. Stoller'in kitabının Türkiye'de yayımlanmış resmi Türkçe çevirisine ulaşılamadığı için kitap başlığı İngilizce yazılmış orijinal haliyle kullanılmıştır.

tarihsel gelişimini incelemiş ve İslam dünyasında kadınların toplumsal konumlarını ve dini metinlerin toplumsal cinsiyet üzerindeki etkilerini tartışmıştır. Armstrong (1993), büyük dinlerin tarihini ve toplumsal cinsiyet rollerinin bu dinlerde nasıl şekillendiğini araştırmıştır. Gross(1996), feminizm ve din arasındaki ilişkileri ve dinin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini nasıl etkilediğini ele almıştır. Braude(1997), Amerika'daki dini hareketlerde kadınların rolünü ve dini liderlikte cinsiyet eşitsizliğini çalışmıştır. Kadınların dini topluluklardaki etkilerini ve dini kurumlar içindeki rollerini incelemiştir. Barlas (2002), Kuran'ın patriyarkal yorumlarına karşı çıkararak, İslam'da toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan alternatif yorumlar sunarak İslam'da kadınların haklarını ve rollerini yeniden değerlendirir. Amer (2014), Müslüman kadınların örtünme pratiklerini ve bu pratiklerin toplumsal cinsiyetle olan ilişkisini incelemiş, İslam'da kadınların deneyimlerine dair derinlemesine analizler sunmuştur.

Mahmood (2015), Mısır'daki İslami kadın hareketlerini inceleyerek dindar kadınların toplumsal cinsiyet rollerini nasıl yeniden tanımladıklarını ve dini pratikler aracılığıyla nasıl güçlendiklerine vurgu yapmaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın amacı, ulusal yazında toplumsal cinsiyet ve din konulu yüksek lisans ve doktora tezlerinin bibliyometrik analiz yöntemiyle araştırılarak konunun genel hatlarının, birikim ve boşluklarının belirlenmesidir. İstatistiksel, matematiksel yöntemler yardımıyla gerçekleştirilen bibliyometrik analiz, toplumsal cinsiyet ve din alanının kesişim noktalarını araştıran çalışmaların miktarını, niteliğini ve gelişim eğilimlerini analiz etmek için önemli bir araçtır. Araştırma konuya dair yüksek lisans ve doktora tezlerinin eğilimlerinin belirlenmesi, içeriğinin anlaşılması ve planlanan yeni akademik çalışmalara ışık tutması açısından önemlidir. Çalışmanın bu iki disipline dair hangi araştırmaların verimli olacağını belirlemesine, çalışmalar arasında karşılaştırmalar yapılabilmesine katkı sunacağı düşünülmektedir. Bunlara ek olarak ulusal yazında toplumsal cinsiyet ve din konusundaki yüksek lisans ve doktora tezlerini içeren bildiğimiz kadarıyla bibliyometrik bir araştırma örneğine rastlanmamıştır. Bu açıdan da literatüre ve konu üzerinde çalışmak isteyen araştırmacılara katkı sunabilir.

Araştırmanın giriş kısmının devamında çalışmanın yöntemine dair bilgi verilmiş ve araştırmanın yöntemi açıklanmıştır. Üçüncü bölümde bulgular sunulmuştur. Buna göre incelenen tezlerin yayın yılları, ait oldukları üniversiteler, araştırmacı ve danışman cinsiyetleri gibi özellikleri belirlenmiştir. Makalenin sonuç bölümünde tez yazarlarının görüş ve önerileri de değerlendirilerek bulgular tartışılmış, öneriler sunulmuştur.

Yöntem

Bu araştırma, nicel yöntemlerden biri olan bibliyometrik analiz kullanılarak yapılmıştır. Bibliyometrik yöntem, mevcut bilimsel yayınların birbiriyle ilişkisini incelemeye, elde edilen verilerin analizinde ve karşılaştırılmalarının yapılmasında, yapılan çalışmalarda kullanılan araçların tespitini belirlemede etkili bir yöntem olarak değerlendirilmektedir (Zengin ve Cengiz, 2021:2242). Alanda yapılan çalışmaların ilgi yönlerini ortaya çıkarmaya yardımcı olur. Temeli 1920'li yıllara dayanan bu yöntemin kullanıldığı önemli alanlardan biri de akademik tezlerin incelenmesi olmuştur. Bu yöntem, akademik tezlerden elde edilen bulguların sunulması, geçmiş bilgiler ışığında gelecekteki ön görülerin ortaya konulmasında yol gösterici rehber olmaktadır (Seven vd., 2022:974). Bir konuda ortaya konulan yayınların, belgelerin çeşitli yönlerden incelenmesini sağlayan bibliyometrik yöntem ile yayınların yazarı, yılı, atıf sayısı gibi özellikleri araştırılabilmektedir. Bu sayede bilimsel alanların birbiri ile etkileşimi ve bir disipline ait olan genel yapı hakkında bilgilerin elde edilmesi sağlanmaktadır (Yılmaz, 2021:1475).

Bu çalışmada toplumsal cinsiyet ve din ilişkisini inceleyen ulusal tez merkezinde yer alan tezler incelenmiştir. Veriler, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edilmiştir. Tez taraması “toplumsal cinsiyet, din” kelimeleri kullanılarak yapılmıştır. Kullanılan tezlere 25.12.2023-12.03.2024 tarihleri arasında erişim sağlanmıştır. Tezlerin bilimsel yöntemlere uygun yapıldığı varsayılmıştır. Araştırmaya konu olan yirmi iki(22) tezdən on yedi(17) tanesi yüksek lisans ve 5 tanesi de doktora tezi olmuştur. Bu tezlerin ilki 2007 yılında yayımlanmıştır. Tezlerin tamamının başlığında “toplumsal cinsiyet” kelimesi geçmektedir. Bunun yanında 8 tezde “din” kelimesi, 3 tezde “dindar” kelimesi 1 tezde “dini” ve 1 tezde de “dinsel” kelimesi yer almaktadır.

Bu çerçevede araştırma soruları şu şekilde belirlenmiştir:

- 1.Araştırmada yer alan tezlerin yıllara göre dağılımı nasıl olmuştur?
- 2.Araştırmada yer alan tezlerin ait olduğu üniversiteler hangileridir?
- 3.Araştırmada yer alan tezler hangi enstitüye aittir?
- 4.Araştırmada yer alan tezler hangi ana bilim dallarına aittir?
- 5.Araştırmada yer alan tezlerin düzeyi ve yazım dilleri nelerdir?
- 6.Araştırmaları yapan çalışmacıların ve danışmanların cinsiyet bakımından dağılımı nasıldır?

7. Araştırmada yer alan tezlerin kullandıkları anahtar kelimelerin istatistikleri nelerdir?

8. Araştırmada yer alan lisansüstü tezlerdeki anahtar kelimelerin sıklık düzeyleri nasıldır?

9. Araştırmada yer alan tezlerin yöntem ve veri toplama araçları nelerdir?

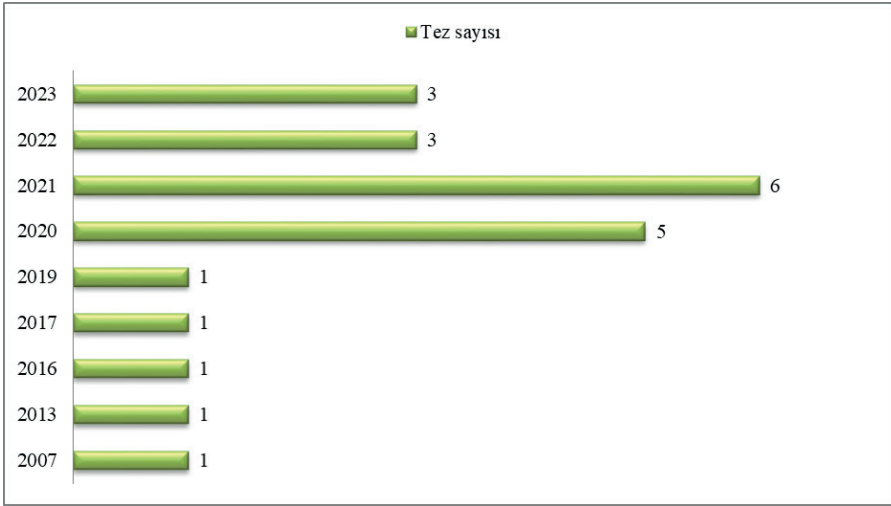
MAXQDA bilgisayar programından destek alınarak elde edilen bulgular, görsel ve sayısal veriler halinde sunulmuş ve yorumlanmıştır. Ayrıca bulguların son bölümünde çalışmalarda en çok tekrar eden kelimelerin kullanım sıklığını gösteren kelime bulutu oluşturulmuştur.

Bulgular

Toplam yirmi iki tezin incelendiği bu araştırmada tezlerin yıllara, üniversitelere, enstitüye anabilim dalına, akademik düzey ve yazım diline, çalışmacıların ve danışmanların cinsiyetlerine, anahtar kelime sıklık ve istatistiklerine, kullanılan yöntem ve veri toplama araçlarına göre toplam on başlık altında grafiklerle desteklenerek incelenmiştir. Ayrıca en sık kullanılan kelimelerin frekans tablosu ve incelenen çalışmaların kelime bulutuna yer verilmiştir.

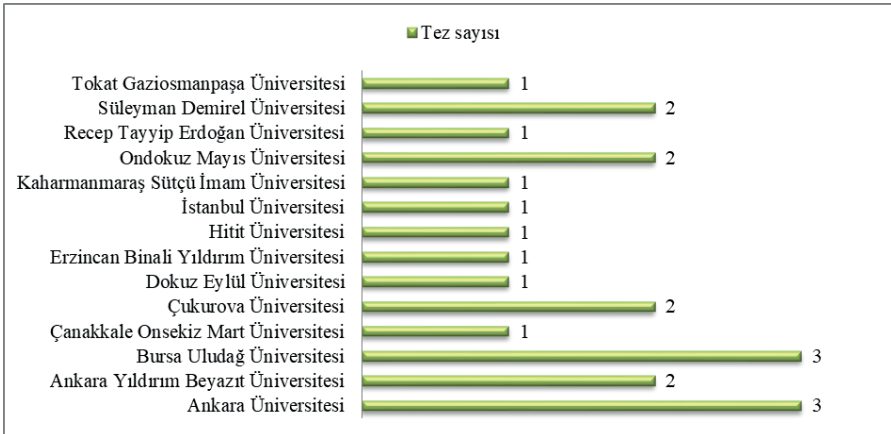
Araştırmaya konu olan tezlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde toplumsal cinsiyet ve din konusunun 2007 yılından itibaren tez konusu seçildiği görülmektedir. Grafik 1’de sunulduğu üzere araştırma yılları arasında tezlerden 6 (%27)’sinin 2021 yılında, 5 (%23) tezin 2020 yılında, 3 (%12) adet tezin 2022 yılında 3 adet (%12) tezin 2023 yılında yazıldığı ve 2007, 2013, 2016, 2017, 2019 yıllarında birer tez çalışması yapıldığı belirlenmiştir. Buna göre toplumsal cinsiyet ve din konulu tezlerin 2020 ve 2021 yıllarında yoğun olarak çalışıldığı tespit edilmiştir.

Grafik 1. Tez Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı

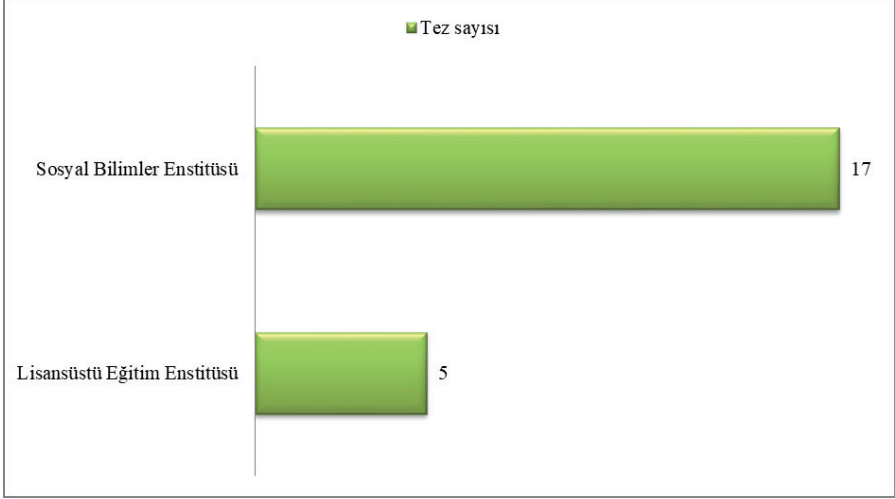
Grafik 2'ye göre tezlerin yazıldığı üniversiteler incelendiğinde yirmi iki tezden on dört (14) tanesi farklı üniversitelerde yazılmıştır. 3 tez ile en fazla Bursa Uludağ Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi bünyesinde tez çalışması yapılırken ardından 2'şer teze Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi gelmektedir.

Grafik 2. Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

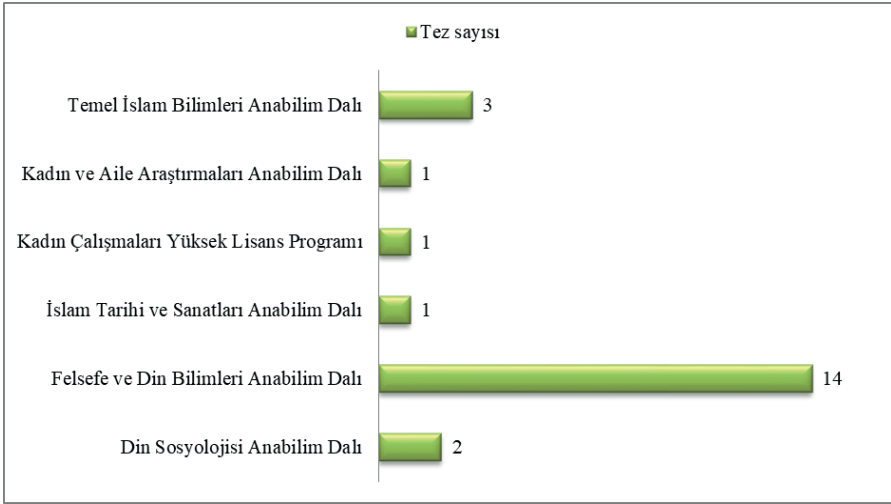
Grafik 3'te sunulduğu üzere tezlerin iki ayrı enstitüde yazıldığı görülmektedir. Çoğunluk olarak Sosyal Bilimler Enstitüsünde on yedi (%78) tez yazılmıştır. Diğer 5(%24) tez ise Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde yazılmıştır.

Grafik 3. Tezlerin Enstitülere Göre Dağılımı

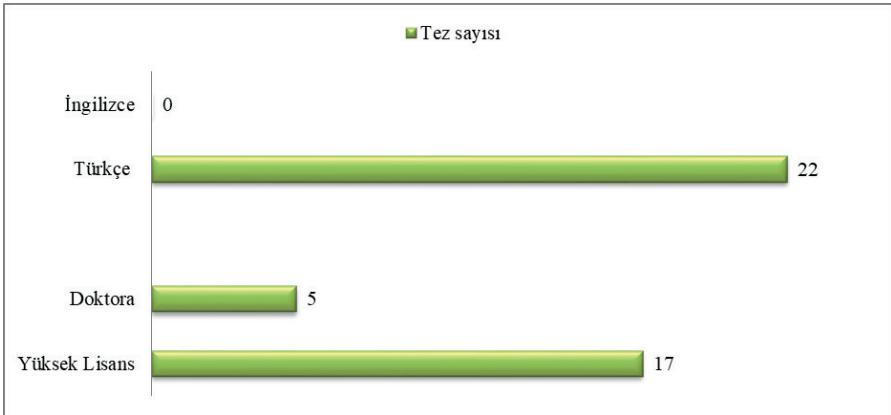
Araştırmaya konu olan tezlerin ana bilim dallarına göre dağılımı incelendiğinde Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı on dört (%63) tez ile en yüksek sayıya sahiptir. Daha sonra 3 (%13) tez ile Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2 (%9) tez ile Din Sosyolojisi Anabilim Dalı ve 1'er (%5) tez ile Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans Programı, Kadın ve Aile Araştırmaları Anabilim Dalı, ve İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı sıralamayı takip etmektedir. Tezlerin Enstitülere göre dağılımı Grafik 4'te görselleştirilmiştir.

Grafik 4. Tezlerin Anabilim Dalına Göre Dağılımı

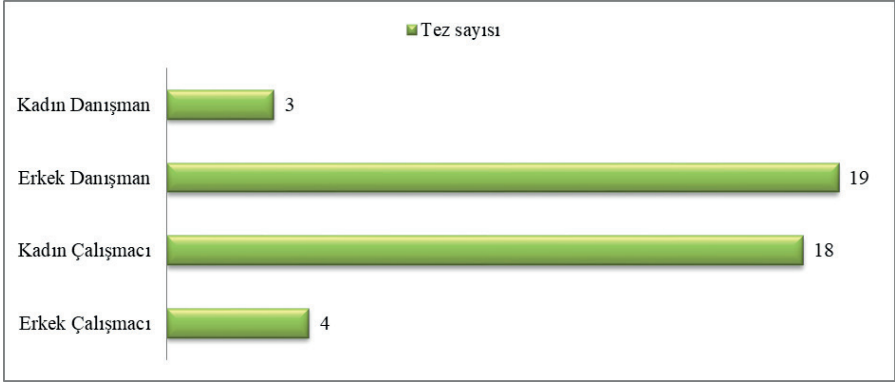
Araştırmaya konu olan yirmi iki tezin on yedisi yüksek lisans, 5'i doktora tezinden oluşmaktadır. Yüzdeler olarak %79'u yüksek lisans, %23'ü doktora çalışması yer almaktadır. Yine tezlerin yazım diline bakıldığında tezlerin tamamının Türkçe yazıldığı görülmektedir. İngilizce dilinde tez yazımı yapılmamıştır. Bulgular, Grafik 5'te görselleştirilmiştir.

Grafik 5. Tezlerin Akademik Düzey ve Yazım Diline Göre Dağılımı

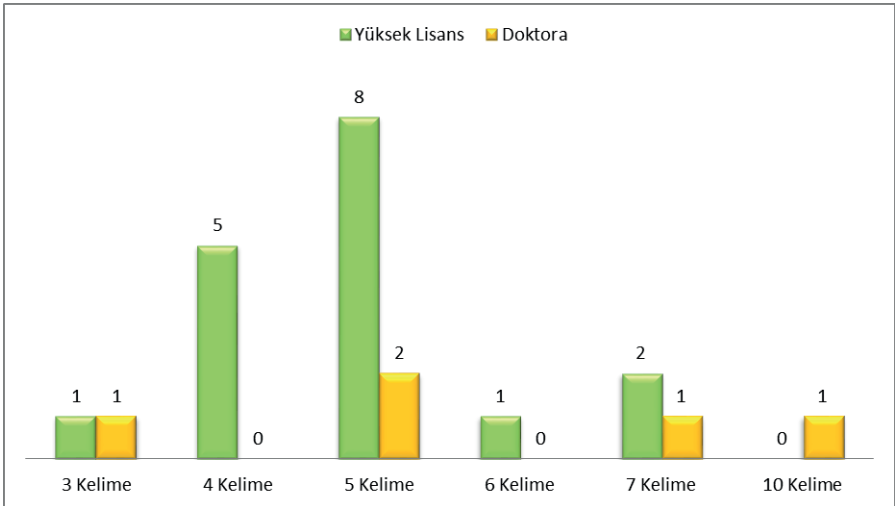
Grafik 6’da araştırmayı yapan çalışmacı ile danışmanların cinsiyetleri sunulmuştur. Buna göre yirmi iki tezdən on sekiz (%81) tanesini kadın çalışmacılar oluştururken, 4 (%19) tanesini erkek çalışmacılar oluşturmaktadır. Tez danışmanlarının cinsiyetlerine bakıldığında ise, on dokuz (%86) erkek ve 3 (%14) kadın danışmanın görev aldığı görülmektedir.

Grafik 6. Tez Yazımında Görevli Çalışmacı ve Danışmanların Cinsiyetleri

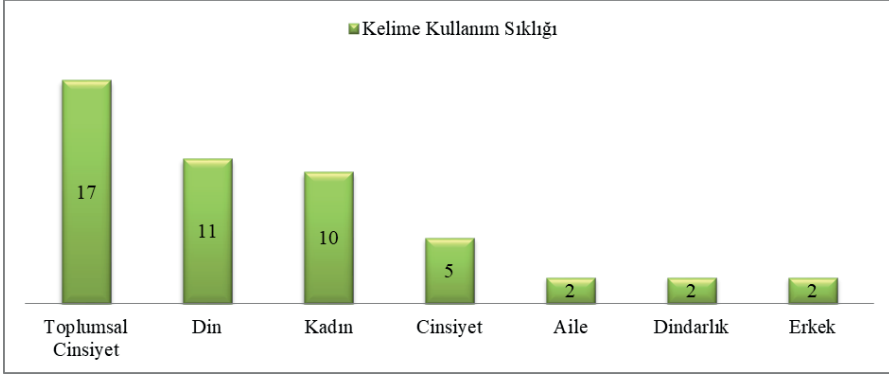
Grafik 7’ye göre bir yüksek lisans ve bir doktora tezinde 3 (en az anahtar kelime sayısı) ve bir doktora tezinde on (en fazla anahtar kelime sayısı) anahtar kelimenin kullanıldığı tespit edilmiştir. Yüksek lisans düzeyinde 8 tez, doktora düzeyinde 2 tezde yani toplamda on tezte 5 anahtar kelimeye yer verilmiştir. Bunlara ek olarak 5 yüksek lisans tezinde 4 adet, 1 yüksek lisans tezinde 6 adet, 2 yüksek lisans ve 1 doktora tezinde 7 adet anahtar kelime kullanımı tercih edilmiştir.

Grafik 7. Tezlerin Anahtar Kelime Sayılarının İstatistikleri

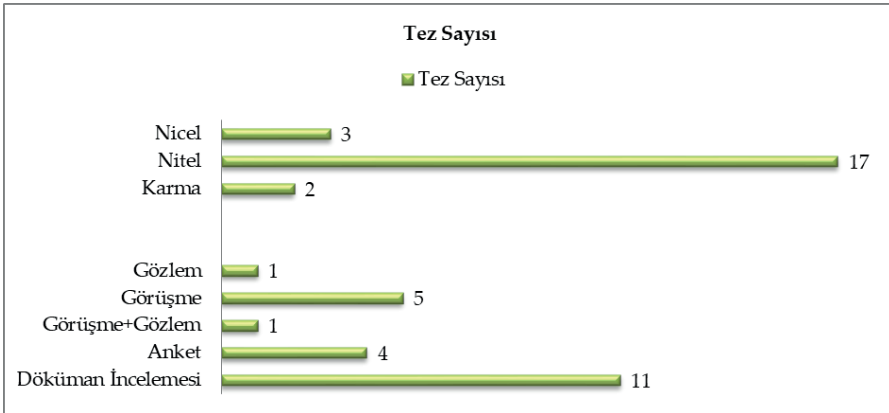
Grafik 8’de ise görselleştirildiği gibi en sık kullanılan anahtar kelimeler analiz edildiğinde 17 kez “toplumsal cinsiyet”, 11 kez “din” ve 10 kez “kadın” kelimelerinin kullanımı öne çıkmaktadır. Ardından 5 defa kullanımıyla “cinsiyet”, 2’şer defa kullanımıyla da “aile”, “dindarlık” ve “erkek” kelimeleri olmuştur. Birer defa kullanılan kelimeler grafikte gösterilmemiştir.

Grafik 8. Tezlerin Anahtar Kelimelerinin Kullanım Sıklığı

Grafik 9’de gösterildiği üzere toplam yirmi tezin on yedisinde (%79) nitel yönetime başvurulmuştur. Kalan 5 tezin 3’ünde(%13) nicel ve 2’sinde(%9) hem nicel hem de nitel yöntem kullanılarak karma yöntem ile çalışma yapılmıştır. Tezlerde doküman incelemesi on bir (%50) tezde kullanılarak en fazla kullanılan veri analiz yöntemi olarak tercih edilmiştir. Ardından 5 (%22) tezde görüşme ve 4(%18) tezde anket tekniği kullanılmıştır. Bir tezin ampirik kısmında gözlem ve bir tezde de gözlem ile görüşme tekniklerinin bir arada kullanıldığı tespit edilmiştir.

Grafik 9. Tezlerde Kullanılan Yöntemler ve Veri Toplama Araçları

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Biyolojik farklılıkların dışında toplumsal yapı içinde gelişen toplumsal cinsiyet, içinde bulunulan toplumun şartlarına göre şekillenmektedir. Toplumun dili, dini inancı, kültürel alışkanlıkları, adetleri toplumsal cinsiyetin oluşumuna etki etmektedir. Bu çalışmada ulusal tez veri tabanında yer alan toplumsal cinsiyet ve tez konularını içeren toplamda yirmi iki adet yüksek lisans (17 adet) ve doktora (5 adet) tezi bibliyometrik analize tabi tutulmuştur. Ulusal tez veri tabanında yıl sınırlaması yapılmaksızın “toplumsal cinsiyet, din” ifadeleri ile tarama yapılmıştır. 2007 yılından itibaren tez çalışmalarının yapıldığı en fazla tez sayısının 2021 yılında ve çoğunlukla Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde ve Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Ayrıca Bursa Uludağ Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi, bu konuda en çok tez üreten (3’er tez ile) üniversitelerdendir. Tez yazımında kullanılan dilin Türkçe olduğu ve erkek danışman sayısının fazlalığına karşın kadın araştırmacı/tez yazarı sayısının daha çok olduğu belirlenmiştir. Tezlerde anahtar kelime kullanımında farklılıklar olmasına karşın 5 adet anahtar kelime kullanımının yoğun olduğu görülmüş ve “din” ile “toplumsal cinsiyet” ifadeleri en çok tercih edilen anahtar kelimelerdendir. Bunlara ek olarak nitel araştırma yöntemi ile doküman inceleme ve görüşme teknikleri kullanılmıştır. Tez metni içerisinde sırasıyla “kadın”, “toplumsal”, “cinsiyet”, “erkek”, “din”, “sosyal”, “ev”, “aile”, “İslam” ve “ev” kelimelerinin sıklıkla kullanıldığı belirlenmiş ve kelime bulutu şeklinde de görselleştirilmiştir.

Çalışmaya konu olan tezlerin sonuç ve öneri kısımlarında yazarların öne çıkan ortak düşünceleri ile önerileri aşağıda gruplandırılarak tartışılmıştır:

Yazarların bir kısmı toplumsal cinsiyetin oluşumunda dini referansların alınmasında güvenilir kaynaklara başvurulmasının ve güncel gelişmelerin dikkate alınmasının toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemli olduğunu belirtmişlerdir. Bu yazarlardan Ayaz (2022), toplumsal cinsiyetin oluşumunda dini inançların etkisi üzerinde çalışma yaparken dini referans olarak sunulan bilgi ve öğretilerin sağlam kaynaklardan çıkmış olmasına dikkat edilmesi gerekliliğini öne sürmüştür. Kes (2022), toplumsal cinsiyet algısının oluşumunda etkili olan dini eğitim faaliyetlerinde kadın-erkek eşitliği fikrine olumlu bakış açısını desteklemek adına dinin eşitliğe aykırı olan kültürel normlardan ayrılması ve bu şekilde eğitim faaliyetleri verilmesi önerisinde bulunmaktadır. Gürkan (2021), dine ait ibadetlerin nasıl yapılacağını tanımlamak ve dini kuralların sosyal hayatta uygulanmasını açıklamak amacıyla yazılan bazı dini ilmiyelerin yazım sürecinde güvenilirliği zayıf kaynaklar kullanılması, bilimsellikten uzak, güncel şartları göznetmeden

yazılması nedeniyle cinsiyet eşitsizliğinin ortaya çıktığını ifade ederken 2000’li yıllardan bu yana daha çeşitlikçi ilmi haller yazılmaya başlandığını belirtmektedir. Kiraz (2021), Türkiye’de din görevlilerinin toplumsal cinsiyet kavramına mesafeli olduğu, toplumsal cinsiyet konusunda yapılan açıklamalar sayesinde eşitlik konusunda olumlu tavır gösterdiği düşüncesini ifade etmektedir. Ayrıca toplumsal cinsiyet yerine topluma ait olan, bilinen kavramların kullanılmasının toplumsal cinsiyet eşitliği algısının güçlenmesinde daha verimli sonuçlar ortaya çıkaracağını öne sürmektedir.

Yazarlardan Demir (2023) ve Kalyoncu (2017) semavi dinlerin toplumsal cinsiyete yönelik değerlendirmelerinde indiği dönemin ve toplumun şartlarının dikkate alınması gerekliliğine işaret etmiştir. Demir (2023), semavi dinlere ait kutsal kitaplarda yer alan kadın ve erkek rollerine ait yazıların kitabın insanlara ulaştığı dönemin özelliklerine göre değerlendirilmesi gerektiğini öne sürerken o dönemdeki şartların günümüz ile bir tutulamayacağını bu yüzden cinsiyet eşitliği konusunda eşitsizliğin aşılması için günümüz şartlarına göre görüşler ortaya konulması gerektiğini önermektedir. Kalyoncu (2017) da İslam dininin kutsal kitabı olan Kur’an-ı Kerim’in genelinde erkek egemen bir dil kullanılmasının indiği toplum yapısından kaynaklandığını, kadın ve erkeğin insani hakları bakımından kitapta eşitlik olduğunu ifade etmektedir. Günümüzdeki erkek egemen düşüncenin daha çok Hadislerden etkilendiğini, bu Hadislerin güvenilirliğinin araştırılması gerektiğini belirtmektedir. Bu araştırmaların yapılmasını ve eşitlik fikrini savunan kadınların dindar çevreler tarafından eleştirildiğini belirtmektedir.

Bazı yazarlar dini yönden toplumsal cinsiyeti tartışanların farklı şekillerde etiketlenebileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca eğitim seviyesinin artmasıyla toplumsal cinsiyet algısının daha çeşitlikçi tartışılabildiğine vurgu yapmışlardır. Bu yazarlara örnekler şöyledir: Tunç(2021), dindar çevreler tarafından kendi içinde toplumsal cinsiyet konusunu konuşan, destekleyen kişilerin seküler olarak nitelendirilmesi, cinsiyetler arasında ayırım yapmanın kötü bir durum olmasının yanında buna karşı geliştirilen cinsiyetsizlik düşüncesinin de anlamlı bulunmamasını savunmuştur. Çetinkaya (2020), geleneksel dini bakış açısının kadın ve erkek rollerinde eşitsizliğe neden olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında modern dini görüşler ile eşitliğin önündeki engellerin aşılmaya çalışıldığı; eşitlik söyleminde bulunan ve bu konuda araştırma yaparak görüş ortaya koyan kadınların dindar çevreler tarafından ‘marjinal’ ya da ‘feminist’ olarak etkilendiğine dikkat çekmektedir. Demiralay(2021) da erkek egemen düşünceye destek veren erillik kavramının kadınlar açısından algılanışı konusunda şunları belirtmektedir: Kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe erillik yerine daha çeşitlikçi düşüncelere sahip

olduğunu, kamusal alanda daha fazla yer alan, çalışan ya da öğrenci kadınların buna paralel olarak erillik yerine çeşitlikçi düşünceyi daha fazla desteklediğini, toplumsal cinsiyet çeşitliği konusunda kadın eğitiminin önemine dikkat çekmektedir.

Bir grup yazar da toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyet özelliklerinin gözetilerek dikkate alınması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Örneğin Davarcı (2021), toplumsal cinsiyet çeşitliğinden yola çıkarak kadın ve erkek arasında tamamen bir eşitlik düşüncesinden ziyade cinsiyet farkları dikkate alınarak toplumsal cinsiyet adaleti gözetilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Peşkersoy(2021) dini ders kitaplarında kız ve erkek çocuklar için yeterli rol modele yer verilmesi gerektiğini bu konuda eksiklik olduğunu, bu rol mod modellerin kız ve erkek cinsiyetlerini belirgin şekilde temsil etmesi gerektiğini belirtmektedir. Cinsiyet gelişimi açısından bu konunun önemli olduğunu, ayrıca yapılan deneysel çalışmalarda ortaya çıkan sonuçlarda oyuncak seçimi yapan kız ve erkek çocukların farklı seçimler yaptığını bu yüzden cinsiyet gelişimi sürecinde biyolojik ve hormonal yapının anne babalar tarafından dikkate alınması gerektiğini önermektedir. Yılmaz(2022)'a göre İslam dini literatürünün toplumsal cinsiyet kavramı ile yeni tanıştığı, din ve toplumsal cinsiyet çeşitliği konusunda çalışma yaparken kadın ve erkek cinsiyet çeşitliği fikri ile İslam'da var olan (tesettür, miras hükümleri ile namaz, oruç ve hac gibi ibadetlerde) kadına ve erkeğe yönelik farklı hükümlerin göz önüne alınması gerekmektedir. Bunun yanında İslam hukukuna toplumsal cinsiyet çeşitliği konusunda yapılan eleştirilerin çok fazla olmasından dolayı din ve toplumsal cinsiyet konusunda daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırmayla toplumsal cinsiyet ve din konusunda yazılan tezlerin incelenmesinden elde edilen veriler, bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgulara göre araştırmacıların bu alandaki boşluğu doldurmak için şu öneriler sunulmaktadır:

- Bu çalışmada Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'nde yayınlanan tezlerle sınırlandırılmıştır. Konu üzerinde çalışmayı planlayan araştırmacılara farklı veri tabanlarında yayınlanan makale, kitap, bildirilerin incelenmesi önerilmektedir. Böylece konuya dair yeni veriler elde edilerek yeni çalışma alanları belirlenebilir. Ayrıca kaynakça ve atıf konularında da sayısal istatistikler ve yerli-yabancı kaynak sayılarının araştırılmasıyla tasnif edici veriler sunulması yeni çalışmalara katkı sunacaktır.
- Toplumsal cinsiyet ve din konusunda yapılan tezlerde nitel araştırmaların çok daha fazla sayıda olduğu ancak nicel araştırmalara

çok az yer verildiği görülmüştür. Bu yüzden bu konuda çalışma yapacak araştırmacıların nicel çalışmaları öncelmesi önerilmektedir.

- Toplumsal cinsiyet ve din konusundaki tez çalışmaları incelendiğinde iki kavramın birbirine yaklaştırılması, iki kavram arasında bir paralellik ortaya koyma çabası görülmektedir. Bunun yanında toplumsal cinsiyet ve din kavramları arasındaki farklılıkların ve bu iki kavramın birbiri ile örtüşmeyen yanlarının tespit edilmesi için de çalışmalar yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.
- İncelenen tezlerin çoğunluğunda toplumsal cinsiyeti oluşturan kültür, din, gelenek ve diğer toplumsal değerlerin kadınlar açısından eşitsizliğe yol açtığı, olumsuz sonuçlar ortaya çıkardığı vurgulanmaktadır. Bu yüzden toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından yapılabilecek çalışmaları ve politikaları ortaya çıkarabilecek araştırmalar önerilmektedir. Bunun yanında toplumsal cinsiyetin kadınlara sağladığı avantajlar ve erkeklere yüklediği sorumluluklara, getirdiği güçlüklerle incelenen araştırmalarda çok az yer verilmiştir. “Toplumsal cinsiyet” ve “eşitsizliği” başlığı altında çoğunlukla kadınların uğradığı haksızlıkların ve mağduriyetlerin çalışıldığı görülmektedir. Bunun gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile erkeklerin uğramış olduğu haksızlıklar ve toplum tarafından erkeklere yüklenen sorumluluklar ile kadınların elde ettiği avantajların, faydaların olup olmadığı çalışılması gereken bir konu olarak düşünülmektedir.
- Çalışmalarda çoğunlukla “din” kavramı genel veya “semavi din” kavramını ifade edecek şekilde araştırılmıştır. Bu bağlamda hem “semavi din” kavramı içinde yer alan dinlerin (İslamiyet, Hıristiyanlık, Yahudilik gibi) her birinin ayrı ayrı hem de semavi dinlerin dışındaki dinlerin (Budizm, Hinduizm, Şintoizm...vb. gibi) “toplumsal cinsiyet” le bağlantılarının araştırılması önerilmektedir. Böylece çalışmalar farklılık ve/veya benzerlikleri ortaya koyarken daha iyi politika uygulamalarına yön gösterebilir.
- Son olarak dini gerekçeler nedeniyle “toplumsal cinsiyet” kavramına tepki gösteren, karşıt olan, bu kavramı yaşam tarzına uygun bulmayan birey ve/veya toplumlara örneklem seçerek araştırma yapılması önerilmektedir. Böylece “toplumsal cinsiyet” kavramına getirilen eleştiri ve farklı düşüncelerin neler olduğu tespit edilebilir.

Kaynakça

- Ahmed, L. (1992). *Women and Gender in Islam*, New Haven and London.
- Amer, S. (2014). *What is veiling?*. UNC Press Books.
- Ayaz, H. (2022). Toplumsal cinsiyet eşitliği idealinde müslüman kadın olmak: islâmî feminist kadınların dinî geleneğe yabancılaşma sorunu. Yayınlanmamış doktora tezi. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Barlas, A. (2019). *Believing women in Islam: Unreading patriarchal interpretations of the Qur'an*. University of Texas Press.
- Braude, A. (1997). Women's history is American religious history. *Retelling US religious history*, 87-107.
- Butler, J. (1997). *Excitable Speech: A Politics of the Performative*, New York: Routledge
- Butler, J. (2017). *Cinsiyet Belası* (B. Ertür, Çev.). Metis Yayıncılık (Orijinal çalışmanın basım tarihi 1999).
- Çetinkaya, B. (2020). Toplumsal cinsiyet bağlamında islam'da kadın algısı. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. On Dokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.
- Davarcı, Y. (2021). Din Dersi Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Üzerine Bir Analiz (1929-2018). Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demir, Ş. (2023). Semitik dinlerin kutsal metinlerinde toplumsal cinsiyet ve roller üzerine bir araştırma. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Demiralay, A. (2021). Toplumsal cinsiyet bağlamında erillik algısı ve din ilişkisi: ankaralı örneği. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Foucault, M. (2019). *The history of sexuality: I: the will to knowledge*. Penguin UK.
- Gross, R. M. (1996). *Feminism and religion: An introduction*. Beacon Press.
- Gürkan, S. (2021). Türkiye'de İslam ilmiyelerine toplumsal cinsiyet algısındaki değişim çerçevesinde sosyolojik yaklaşım. Yayınlanmamış doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.
- Kalyoncuo, A. (2017). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında modern dönem dindarlığının kadın algısına kelami bir bakış. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Karakaya, H. (2018). Toplumsal cinsiyet algısı, din ve kadın. *Journal of Analytic Divinity*, 2(2), 36-62.

- Kes, Ö. (2022). Toplumsal cinsiyet algısı ve dindarlık ilişkisi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kiraz, N. K. (2021). Din görevlilerinin toplumsal cinsiyet rolleri karşısındaki tutumları: Çorum örneği. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum.
- Mahmood, S. (2015). *Religious difference in a secular age: A minority report*. Princeton University Press.
- Peşkersoy, K. (2021). Diyanet işleri başkanlığı 4-6 yaş kur'an kursları etkinlik kitapları ve milli eğitim bakanlığı okul öncesi eğitim kurumları etkinlik kitapları içeriğinin toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- Oakley, A. (2016). *Sex, Gender and Society*. Routledge.
- Seven, B., Polat, E. A., Yavaş, A. ve Çakmak, T. F. (2022). Turizm Yazınında Toplumsal Cinsiyet: Türkiye'de Yapılan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(4): 969-987.
- Stoller, R. J. (1994). *Sex and gender: The development of masculinity and femininity*. Routledge, London. <https://doi.org/10.4324/9780429479915>.
- Tunç, H. (2021). *Sekülerleşme Toplumsal Cinsiyet ve Beden* (1. Baskı). Akademisyen Kitabevi.
- Yılmaz, K. (2021). Sosyal bilimlerde ve eğitim bilimlerinde sistematik derleme, meta değerlendirme ve bibliyometrik analizler. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 1457-1490.
- Yılmaz, K. (2022). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin islâm hukuku açısından incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Tokat Gaziosmanpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tokat.

